

s sopomenkami (npr. *denar je gospodar* > *Denar je sveta vladar*). Opazujemo lahko celo posledice, ki jih puščajo kulturne in družbene spremembe, zaradi katerih so v današnjem času v ospredju enote, ki v preteklosti še niso izstopale ali pa jih nismo poznali (npr. *pranje denarja*; *Najprej delo, potem zabava*; *Za lepoto je treba potrpeti*). Frazemi in pregovori se torej razvijajo in odzivajo na (zunaj)jezikovne dejavnike, nekateri se umikajo iz rabe, drugi se prenavljajo ali nastajajo na novo oz. se pojavljajo s prevzemanjem iz tujejezičnega okolja, vseskozi pa ostajajo pomembno in učinkovito večfunkcijsko besedilno sredstvo, ki bi moralo biti tudi slovaropisno ustrezno obravnavano.

REFERENCE

- Peter ĐURČO, Matej METERC, 2013: Empirične paremiološke raziskave tipov ekvivalentnosti in suprasemantičnih razlik v slovenščini in slovaščini. *Slavia Centralis* VI/2, 20–36.
- Vida JESENŠEK, Natalija ULČNIK, 2014: Spletni frazeološko-paremiološki portal: redakcijska vprašanja ob slovenskem jezikovnem gradivu. *Več glav več ve. Frazeologija in paremiologija v slovarju in vsakdanji rabi*. Maribor. 276–292.
- Janez KEBER, 2011: *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana.
- Erika KRŽIŠNIK, 2013: Moderna frazeološka veda v slovenistiki. *Frazeološka simfonija: Sodobni pogledi na frazeologijo*. Ljubljana. 15–26.
- Natalija ULČNIK, 2014: Slovensko paremiološko in frazeološko gradivo v temeljnih dvojezičnih slovarjih 19. stoletja – v Cigaletovem nemško-slovenskem (1860) in Pletteršnikovem slovensko-nemškem slovarju (1894/1895). *Frazeologija nemškega jezika z vidikov kontrastivnega in uporabnega jezikoslovja*. Maribor. 282–319.

Natalija Ulčnik

Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru

MOJE IZKUŠNJE S SLOVAROPISJEM

Slovaropisje je bilo vsa univerzitetna leta moj vsakdanji kruh. Občutil sem ga kot zahtevno, a na moč osrečujoče delo. Pri tem so bile zaželene neopazne krščanske kreposti kot vztrajnost, doslednost, predanost, prepričanje in veliko potrpljenja, ki mu pravimo tudi božja mast. Pa še natančnost in ljubezen do podrobnosti nista smeli manjkati. Jasno je, da bi vsi radi imeli slovar takoj na mizi, nihče pa se ne vpraša, koliko časa je zanj potrebno, piše Gutsman v predgovoru k svojemu nemško-slovenskemu slovarju leta 1789.

Že kot študent sem začutil čar in besedno moč naših koroških govorov. Starejšim vaščanom so prihajale besede na dan, da je kar vrelo. Govorili so, kot bi rožice sadil. Odločil sem se, da zapolnim belo liso na narečnem zemljevidu, ki se je pokrivala z mejami kapelske občine in jo je Ramovš imenoval obirsko narečje. Poglobil sem se v domače govore, jih primerjal s sosednjimi in zbiral

gradivo celih 15 let. Nazadnje sem ugotovil, da živemu jeziku ne prideš do dna. Mislim sem, da poznam vse odtenke posameznih besed, a sem se, ko sem prišel domov, vedno spet poučil o nečem drugem. Nazadnje je beseda *baba* imela 7 pomenov, *pók* pa osem. A verjetno še ni bilo vse. Slovarček je z vso alpsko poetiko in materialno kulturo nato izšel v sklopu knjige *Der Obir-Dialekt in Kärnten* (1990) – prvem poskusu celostnega opisa kakšnega slovenskega narečja na osnovi govorne situacije. In še dobro, da je knjiga izšla, kajti informanti so pomrli, v 100 letih pa bi se morda podvomilo, ali so v teh krajih nekoč sploh živeli Slovenci ali ne, kajti kakšnih piramid ali templjev niso zapustili, grable in vile pa so nezadosten dokaz za obstoj bogate karavanške ustne tradicije.

Drugi, zelo resen poskus slovaropisja je potekal v 80-ih letih, ko sva se s pravnikom dr. P. Apovnikom lotila slovarja *Nemško slovenskega in Slovensko nemškega pravnega in ekonomskega jezika* za vsakdanje potrebe koroških Slovencev. Šlo je za pravno terminologijo, ki ne le poimenuje, pač pa tudi determinira in kodificira. Pri tem sta pomembna jasnost in enoznačnost izrazov. Pojmoval sem ga kot prispevek k transparentnosti abstraktne pravne nemščine, ki je celo Nemcem težko razumljiva, po drugi strani pa kot prispevek k boljšemu dostopu do prava in večji pravičnosti, ki je odvisna tudi od tega, ali državljani razumejo zakone in se lahko nanje zanesejo ali ne. Prvi del z ekscerpirano avstrijsko zakonodajo je izšel leta 1989, ko je Slovenija postajala demokratična država, drugi del s slovensko terminologijo pa leta 1996, ko ni bilo več tajnice in sem gradivo v računalnik moral vnesti sam. Zdaj bi bilo treba slovarja posodobiti, a ni ne osebe ne sredstev.

Tretji slovar, s katerim sem imel nato opravka dobri dve leti in je izšel leta 1999, je bil obrnjeni prvi praktični nemško-slovenski slovar, Gutsmanov *Deutsch windisches Wörterbuch* iz leta francoske revolucije. Zaradi velikega števila slovenskih ustreznice ga je bilo smiselno obrniti v slovensko-nemško smer. Pri tem se je izkazalo, da niso bile vse besede vzete iz živega jezika, pač pa, da jih je veliko bolj ali manj uspešno skoval po nemškem kopitu sam. *Hlačeserjalec* (nem. Hosenscheißer), se gotovo nikoli ni uporabljal, ker so na voljo *kurkej, kekej, mevža, mevžej* in še kaj. Prabeseda *ol (vu)* za pivo je sicer živa v Rožu še danes, ne ve pa se, ali je bilo dejansko med ljudstvom tudi vseh enajst izpeljank, ki jih navaja: *olov, olovn, olovnija, olovnica, olovnik, olovnišče, olovnjak, olovanje, olovar, olovarski in olovati*. Zaradi tega Gutsmana tudi nismo mogli ekscerpirati kot gradivo za Tezaver slovenskega ljudskega jezika na Koroškem.

Tezaver pa je bil četrti leksikografski projekt – eden od petih ciljev dolgoročnega projekta o invenarizaciji slovenskega ljudskega jezika na Koroškem, ki sta ga vložila prof. Stanislav Hafner in Erik Prunč. Po petintridesetih letih je delo zdaj obtičalo pri 7. knjigi (črka *ml-*, ne pa še pri *mr-*, kot *mrtev*). Kaže, da bo dragocena konkordanca po tem osnutku ostala iz več razlogov torso, kot jih je v slavistiki najmanj deset. Pravzaprav pa trideset let ni veliko, če pomislimo, da se je inventariziranje bavarskih narečij v Avstriji začelo leta 1913,

delo s švicarskim idiotikonom pa celo leta 1806 in bo predvidoma leta 2022 zaključeno s 17. knjigo.

Sistematizacija, semantizacija, leksikalizacija, geografska dodelitev slovničnih primerov, transkripcija 500 posebnih znakov zahtevajo nastavitvev najmanj dveh glavnopoklicnih delavcev z dobrim poznavanje terena, ne pa, da delo sloni na plečeh nekoga, ki ga mora opravljati ob siceršnjih poklicnih dolžnostih na univerzi. Ura ni več pet pred polnočjo, marveč le še dve minuti pred tem, da se oglasi v zvoniku zvon.

Ob pogledu na svojo skromno slovaropisno dejavnost vam hočem le čestitati, da obstaja v Sloveniji Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, kjer se strokovnjaki lahko izključno ukvarjajo s sestavljanjem slovarjev in kjer je nakopičeno toliko leksikografskega znanja kot nikjer drugod v Sloveniji.

Imel sem priložnost, da sem konec 70-ih let, ko sem študiral pri prof. Toporišču v Ljubljani, spremljal nastajanje SSKJ. Na akademiji so delale same ženske, ki so postavile na glavo moje prepričanje o tem, da je slovaropisje od Grimma do Pleteršnika izključno moška zadeva. Tedaj sem dobil velik rešpekt pred slovenskimi ženskami! In ko je prvi del izšel, sem ga večkrat prebiral kot kakšen roman, članek za člankom in se čudil kaj vse gesla vsebujejo. Bil je podoben užitek, kot bi prebiral Grimma ali Wahriga.

Ker slišim, da se pripravlja nov slovar slovenskega knjižnega jezika, je zame, ki gledam stvari od zunaj, več kot jasno, da novi slovar ne more priti od drugod kot pa iz uveljavljenega in preizkušenega ZRC-ja, ki je ob sodelovanju drugih strokovnjakov gotovo edini poklican, da glede na tradicijo, avtoriteto in kvalifikacijo direktorja inštituta ter glede na ogromno znanje sodelavcev izda tako zahtevno delo, ki bo v ponos vsem pišočim in zavednim Slovincem.

Ludvik Karničar

Inštitut za slavistiko, Univerza Karla in Franca v Gradcu

VPRAŠANJA O GRADIVU ZA SLOVAR

Ker naj bo po načrtu prispevek kratek, problematika je pa zelo obsežna in ni enaka za vse tipe slovarjev, bom govoril samo o gradivu, kakršnega bi ob slovaroslovnem delu, s katerim sem se začel ukvarjati že ob diplomi in po njej, potreboval, in o tistem in takem, ki ga kolikor toliko dobro poznam in sem ga uporabljal do zdaj ob tem delu.

Gradivo za slovar je vse, kar je zbrano po določenih kriterijih za kako slovarsko delo in kar je slovaropiscu na voljo pri izdelavi slovarja. Možnosti za gradivo so različne. Popolno gradivo bi bilo, ko bi obsegalo vsa besedila izbranega obdobja in področja. Večinoma so doseženi bolj ali manj popolni približki. V novejšem času pa sploh, ker je besedil zelo veliko. Najlažje dostopna so pisana besedila. Zajemanje samo govorjenih besedil je težje, ker je vezano